

УДК 351.851:614.225.4(477)

Н. Дуб

ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано теоретичні засади і практичні підходи до оптимізації системи державного управління підготовкою медичних сестер в Україні. Висвітлено специфічні ознаки і властивості вищої медсестринської освіти, її мету і завдання. Наголошено на ролі державного управління в ефективному розвитку медсестринства.

Ключові слова: медсестринство, вища освіта, болонська декларація, державне управління.

Демократичні зміни, що відбуваються нині в українському суспільстві, та процеси європейської інтеграції ставлять перед державою нові завдання щодо соціально-економічного та духовного розвитку. Так, позитивні зрушення в медичній галузі, які забезпечили б покращення медичної допомоги населенню, неможливі без реформування у медсестринстві. Важливою складовою стратегічного плану розвитку охорони здоров'я є ефективна освітня політика, оскільки від рівня підготовки медичних та фармацевтичних кадрів залежить якість надання медичної допомоги населенню країни.

Дослідженням перспектив розвитку вищої медсестринської освіти займаються вчені: Т. Бабенко, І. Бахтіна, Л. Бразалій, Ю. Вороненко, О. Григола, І. Губенко, В. Копетчук, Г. Лисенко, Л. Нечеглод, В. Шатило.

Для подолання традиційних уявлень про медсестринство та вироблення принципів концептуальних підходів до медсестринської освіти, фаху й ролі медсестри у системі охорони здоров'я потрібні рішучі управлінські заходи, а також певні економічні механізми. Реформування середньої медичної освіти в Україні можливе при зацікавленні керівників та організаторів цієї ланки аналізом міжнародного досвіду та бажанні впровадження його у вітчизняну практику.

Мета статті є розглянути шляхи розвитку вищої медсестринської освіти та перспективи запровадження ступеневої освіти медичних сестер.

Завдання дослідження полягає у аналізі теоретичних засад і практичних підходів до оптимізації системи державного управління підготовкою медичних сестер в Україні, що сприятиме покращенню якості медсестринської допомоги, а отже, підвищенню показників здоров'я населення в Україні.

За останні роки все більше країн вступають до Європейського Союзу або стають країнами – кандидатами на вступ. Україна не є винятком у цьому процесі і, можливо, через не дуже довгий період часу приєднається до Європейської спільноти як повноправний член. Проевропейський вектор України ставить перед державним управлінням акцент на науковому обґрунтуванні й необхідності розширення сфер діяльності медсестринського персоналу в сучасній системі охорони здоров'я, наданні медсестрам певної самостійності та автономності за умов підвищення їх відповідальності, що є поки що новим у практиці охорони здоров'я. Заслугує уваги, з погляду на нашу проблему, прагнення переглянути стереотипні підходи до ролі медсестер у системі охорони здоров'я, як стосовно їх функціональних

можливостей, так і економічних показників та потреб у реформуванні освітніх стандартів. За цього підкреслюється, що кваліфіковані кадри медсестринської ланки є основою ефективного функціонування відповідних складових системи охорони здоров'я. Оптимальне використання медичних сестер, які одержали належну підготовку, винятково важливе для поліпшення всієї системи надання медичної допомоги і зменшення затрат на неї, оскільки в багатьох країнах оплата праці персоналу поглинає понад 60% річного бюджету національної системи охорони здоров'я. Щоб досягнути цієї мети, нам ще потрібно дуже багато зробити. Це стосується і законодавства, і економіки, і освіти. Останнє для працівників сфери освіти є найактуальнішим на даний сьогодні. Вже декілька років всі європейські країни поступово переходять до викладання навчальних дисциплін, згідно з вимогами Болонської конвенції. Для багатьох країн це є процес перебудови роками відпрацьованих принципів і методів навчання студентів і перехід до нової, далеко не завжди зрозумілої, системи. Для того, щоб повністю відповідати вимогам до вступу в ЄС, Україна також повинна проводити відповідну реформу освіти. Медсестринська освіта в Україні за останні 15 років пройшла значний шлях реформування. Однак потреби часу, пов'язані з входженням України в Болонський процес, потребують продовження цих реформ. У травні 2005 р. Україна підписала Болонську угоду, тим самим взявши зобов'язання привести свою освітню систему у відповідність до європейських стандартів. Болонський процес відкриває ще один напрям інтеграції України в Європу. Нам надається реальна можливість отримати рівноправний статус у європейському освітньому просторі, який визначає розвиток Європи на ціле покоління вперед. Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована на її розвиток і набуття нових якісних ознак. Водночас ці зміни не повинні призвести до втрати кращих традицій, заперечення національних ознак якості освіти. Відповідно до вимог Болонської декларації, освітня діяльність – це нова філософія освітньої діяльності, це нові принципи організації навчального процесу, новий тип відносин між викладачем і студентом, “нові технології” опанування знань [1].

Реформування медсестринської освіти на нових засадах передбачає створення нової моделі фахівця медсестринства, обізнаного з базовими потребами людини, з основами профілактичної медицини, маркетингом медичних послуг, менеджментом і лідерством у медсестринстві, фахівця, який розуміє основи економіки охорони здоров'я, медичної та соціальної реабілітації, знає питання формування громадського здоров'я та усвідомлює важливість ролі медсестри у громаді, що постала на традиціях християнського милосердя і гуманізму.

Аналіз досліджень на тему реформування медсестринської освіти засвідчує суттєві зміни у підходах авторів до медсестринства та до ролі медсестер у реалізації завдань охорони здоров'я. Суттєвий вплив у цьому мали, як видно із публікацій, відповідні документи ВООЗ та її Європейського Регіонального Бюро.

Як відомо, Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ) розглядає сестринський персонал як реальний потенціал для задоволення зростаючих потреб населення в доступній медичній допомозі. На засіданні Європейського Регіонального бюро ВООЗ у Копенгагені у 2005 р. була заслухана доповідь “Базові навчальні програми з медсестринства і акушерства в Європі”, де представлені основні навчальні програми з медсестринства і акушерства, розроблені після ухвалення Мюнхенської декларації і на основі її принципів. До їх переліку увійшли програми первинної підготовки медсестер і акушерок та програми післядипломного

навчання. Також у доповіді представлені особливості освіти медсестер в різних країнах Європи і рекомендації з впровадження базових навчальних програм у цій галузі [2].

Найдієвішим засобом реформування медсестринства дослідники визнають зміни у змісті післядипломної освіти медсестер, надання широкої можливості одержувати вищу медсестринську освіту, як це практикується в країнах ЄС. У медсестринстві назріла ситуація, коли реформування ВНЗ у рамках ступеневої освіти стала необхідністю. Від цього суттєво залежить рівень підготовки спеціалістів за світовими стандартами, розвиток науки та становлення медсестринства як самостійного фаху.

Можливість отримати у процесі кар'єрного зростання вищий освітньо-кваліфікаційний ранг чи науковий ступінь (бакалавра, магістра), що впливає з принципу ступеневої освіти, стане для медичних сестер вагомим мотиваційним стимулом на шляху професійного удосконалення.

Підвищення ефективності діяльності медсестринського персоналу є якісно новим рівнем надання медсестринської допомоги і залежить від системи управління. У цьому аспекті важливими є заходи відповідних органів, спрямовані на підготовку професіоналів-менеджерів медсестринських служб. У багатьох країнах світу медсестри-магістри та доктори з адміністрування очолюють не тільки відділення, а й лікарні окремого типу. Медсестри з вищою освітою можуть кваліфіковано виконувати певні управлінські функції і заслуговують на нові за змістом посади заступника головного лікаря з роботи з середнім медичним персоналом.

Основними завданнями наукових досліджень проблем медсестринської освіти є розробка перспективних напрямів підвищення рівня підготовки медичних сестер-бакалаврів та магістрів медсестринства відповідного професійного рівня, здатних замінити викладача-лікаря, набуття ними досвіду практичної роботи та розробка системи післядипломного удосконалення. В Україні в медичних коледжах та училищах переважно практикується викладання медсестринських дисциплін лікарями, оскільки медсестри у нашій країні були позбавлені можливості набуття вищої фахової освіти. В умовах відсутності державної системи підготовки викладачів для медичних училищ та коледжів і організаторів медсестринських служб для лікувально-профілактичних установ, навчені викладачем-лікарем випускники медичних училищ та коледжів на практиці не могли вдосконалювати свої професійні знання, оскільки від них вимагалось лише виконання ряду допоміжних технічних функцій, іноді лише віддалено пов'язаних з професійними медсестринськими вміннями та навичками [3]. До слова, у розвинених країнах із високим рівнем надання медичної допомоги медичних сестер навчають медичні сестри з вищою освітою, науковими ступенями та вченими званнями.

Ситуація потребує переосмислення, особливо в галузі методології медсестринської освіти. Т. Бабенко стверджує, що сучасна система навчання у медичних коледжах характеризується недостатнім спрямуванням освітнього процесу на дослідницьку діяльність студентів. Тому, на її переконання, доцільною умовою подолання зазначених проблем є спрямування навчального процесу не на засвоєння значної кількості інформації з подальшим її відтворенням, а на активний пошук та критичний аналіз необхідного матеріалу, творчого підходу до вирішення проблем і, як результат, отримання нових знань, які, за умови практичної діяльності, трансформуються у професійні уміння [4].

Доцільно залучати медичних сестер із вищою освітою до наукових досліджень в галузі медсестринства, як це практикується в ряді зарубіжних країн. Наукові знання в цій галузі необхідні не лише для роботи на сучасній медичній апаратурі, моніторингу стану пацієнта, а й для прийняття професійних рішень та забезпечення висококваліфікованого догляду.

П. Кузьмінський стверджує, що наукові дослідження в медсестринстві будуть ефективними за умови і реалізації на державному рівні таких заходів:

- належна державна підтримка реформування системи охорони здоров'я і сестринської справи як складної але цілісної системи;

- удосконалення нормативно-правової бази галузі охорони здоров'я в частині медсестринства;

- пріоритетне фінансування програми розвитку медсестринства;

- адекватна кадрова політика щодо забезпечення номенклатури медсестринських посад, досягнення оптимального співвідношення “лікар – медична сестра”;

- формування спеціалістів якісно нового типу – від медсестри – помічника до високопрофесійного фахівця, спроможного при необхідності діяти самостійно;

- активна діяльність професійних медсестринських організацій [5].

Думка громадськості щодо запровадження вищої медсестринської освіти в Україні є неоднозначною. Ставлення фахівців медсестринства до цієї проблеми лягло в основу дослідження, проведеного викладачами Вищого навчального комунального закладу Львівської обласної ради “Львівського медичного коледжу імені Андрея Крупинського”. Були опитані студенти медичного коледжу імені Андрея Крупинського, які мають на меті отримати освітньо-кваліфікаційний рівень “медсестра – молодший спеціаліст” (34% респондентів), “медсестра – бакалавр” (33% респондентів) та практикуючі медичні сестри (33% респондентів).

Всім було запропоновано відповісти на запитання анкети, що вміщує 18 запитань, які, на нашу думку, допоможуть вивчити думку майбутніх медсестер та фахівців із медсестринства з приводу впровадження вищої медсестринської освіти.

Запитання щодо віку респондентів мало на меті відслідкувати вплив віку та досвіду на думку про запровадження вищої медсестринської освіти.

Аналіз місця проживання опитуваних засвідчив, що мешканці сільської місцевості обізнані з сучасними тенденціями розвитку медсестринства і позитивно ставляться до вдосконалення своєї професії.

Також в анкету було внесено запитання щодо соціального статусу респондентів. Оцінка результатів показала, що одружені медсестри часто не мають можливості (матеріальної та фізичної) продовжувати професійну освіту.

Досвід роботи, освітньо-кваліфікаційний рівень медичних сестер часто визначає їхні погляди на розвиток медсестринства. Практикуючі медсестри розчаровані в існуючій медичній системі і скептично ставляться до впровадження вищої медсестринської освіти. На противагу останнім, студенти настроєні більш оптимістично, бажають й надалі продовжувати навчання і однією з ключових пропозицій щодо реформування медсестринства в Україні на сучасному етапі називають розвиток мережі інститутів медсестринства.

Серед практикуючих медсестер ми проаналізували 4 різні вікові групи: 20 – 30 рр., 30 – 40 рр., 40 – 50 рр., та 50 – 60 років. Переважно, це є мешканці міста Львова (80%) і лише 20% респондентів є мешканцями сільської місцевості. Переважна більшість медсестер (36%) віком до 40 років мають освітньо-

кваліфікаційний рівень бакалавр, тоді як медсестри старшого віку (після 40 рр.) є молодшими спеціалістами (44%). 90% практикуючих медсестер знають про існування ступеневої медсестринської освіти, проте, лише 48% знають про існування інститутів медсестринства. Створення інститутів медсестринства позитивно розглядають 80% опитуваних медсестер. На їх думку, розширення мережі закладів вищої медсестринської освіти має на меті розвиток медсестринства, можливість підвищення кваліфікації медичних сестер, захист кандидатських та докторських дисертацій з медсестринства, зменшення навантаження на лікарів. Проте є й такі, які настроєні більш скептично і вважають, що мета створення інститутів медсестринства полягає у “виманюванні грошей” (20%).

На запитання про доцільність запровадження ступеневої медсестринської освіти 86% респондентів відповіли позитивно. Щодо впровадження очно-заочної форми медсестринської освіти думки медичних сестер песимістичні: лише 48% опитаних підтримують такий крок. На нашу думку, це можна пояснити низькою поінформованістю медсестер щодо реформ в медсестринстві, які відбуваються в Україні.

Підсумовуючи результати анкетування, можна відзначити небайдужість медичних сестер, як майбутніх, так і практикуючих, до розвитку їх професії, до можливості кар'єрного росту. Більшість опитуваних підтримують проведення в Україні наукових досліджень у галузі медсестринства, виділення медсестринства в окрему наукову галузь, із можливістю захисту кандидатських та докторських дисертацій з медсестринства, та запровадження вищої медсестринської освіти. Для розвитку медсестринства в Україні на сучасному етапі медичні сестри пропонують вдосконалити та підвищувати рівень практичної підготовки медсестер, покращити матеріально-технічну базу вищих медичних навчальних закладів та лікувально-профілактичних установ, розширити мережу інститутів медсестринства, диференціювати оплату праці працівників з різним освітньо-кваліфікаційним рівнем, створювати нові посади для медсестер із вищою освітою. Результатом таких реформ стане доступність вищої медсестринської освіти, підвищення якості медсестринської допомоги, зростання престижу професії медсестри.

У медсестринстві назріла ситуація, коли реформування ВНЗ у рамках ступеневої освіти стала необхідністю, оскільки від цього суттєво залежить підняття рівня підготовки спеціалістів до світових стандартів, розвиток науки та становлення медсестринства як самодостатнього фаху, а значить, і престиж професії медичної сестри в суспільстві зросте. Кінцевою метою безперервної ступеневої медсестринської освіти є створення належних умов для всебічного розвитку медсестринства через вдосконалення набутих знань, становлення та розвиток науки, виховання філософії успіху та самоповаги, що при підтримці держави відкриє нові перспективи та можливості для професійного зростання й ділової кар'єри 303-тисячної когорти медичних сестер України, що становить 46% всіх зайнятих спеціалістів у галузі охорони здоров'я. Отже, процес реформування коледжів в інститути сестринської освіти має бути поступовий та узгоджений з положеннями “Програми розвитку медсестринства України на 2005 – 2010 рр.”. Одним із шляхів реформування може бути вирішення кадрового питання через захист кандидатських дисертацій як викладачів коледжу, так і кращих студентів, які закінчать магістратуру з сестринської справи та приступлять до викладацької роботи. Суттєво позначиться на якості бакалаврської освіти запровадження написання та захисту дипломних (випускних) бакалаврських науково-пошукових робіт студентів із проблем

сестринської справи, що також узагальнить набуті під час навчання знання. За результатами захисту бакалаврських робіт кращим випускникам радитимуть продовжити навчання в магістратурі з сестринської справи в рамках безперервної ступеневої освіти з подальшим захистом кандидатських дисертацій та працевлаштуванням на викладацьку роботу в інститути медсестринства [6].

Висновки

Отже, державне управління реформуванням медсестринства в системі охорони здоров'я України має спрямовуватися на подолання високого рівня централізації, стандартизації та інертності системи професійної середньої медичної освіти, врахування соціальних запитів та умов функціонування медсестринства. Реальні зрушення та виведення системи медсестринської освіти і справи загалом на новий рівень вимагають задіяти управлінські, нормативно-правові, освітні, та координаційні механізми, які при науковому обґрунтуванні необхідності та суті реформування медсестринства та медсестринської освіти в Україні спричиняться до її конкурентної здатності в умовах ринкових відносин.

Доцільно створити і розвивати в Україні державну систему багаторівневої підготовки медсестринських кадрів; забезпечити наступність і інтеграцію між всіма рівнями підготовки; розробляти наукові підходи до вдосконалення медсестринства; працювати над створенням норм, критеріїв та стандартів медсестринської підготовки; проводити моніторинг наукових досліджень та експертизу наукових програм.

Подальші дослідження в контексті вдосконалення державного управління підготовкою медичних сестер в Україні дозволять покращити систему охорони здоров'я та розробити рекомендації щодо вдосконалення медсестринства відповідно до світових стандартів.

Література

1. Григола О. Г. Актуальність реформування медсестринської освіти згідно з принципами Болонського процесу (з матеріалів Першого Національного конгресу "Розвиток медсестринської справи в Україні", 24 – 25 жовтня 2007 р., м. Чернівці) / О. Г. Григола, С. М. Вознюк // Головна медична сестра [Текст]. — 2007. — № 11. — С. 24—26.
2. Fleming V. Basic Nursing and Midwifery Education Programmes in Europe / V. Fleming, A. Holmes // Информационный бюллетень для руководителей здравоохранения [Электронный ресурс]. — 2005. — № 12. — Режим доступа : <http://www.euro.who.int/document/e86582.pdf>.
3. Шегедин М. Б. Медико-соціальні основи реформування медсестринських кадрових ресурсів системи охорони здоров'я [Текст] : дис. на здоб. наук. ступ. д. мед. н.: 14.02.03 / Шегедин Марія Броніславівна. — К. : [б. в.], 2001. — 332 с.
4. Бабенко Т. П. Дослідницька діяльність студентів у контексті реформування медсестринської освіти / Т. П. Бабенко // Вища освіта в медсестринстві: проблеми і перспективи [Текст]. — Житомир : Полісся, 2011. — С. 18—20.
5. Кузьмінський П. Й. Державне управління системою підготовки медичних сестер в Україні: вступ до проблеми / П. Й. Кузьмінський // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс] : електрон. вісн. / за заг. ред. Присяжнюк В. К. — 2013. — Вип. 3. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>.
6. Сабадишин Р. Процес реформування медколеджів в інститути сестринської освіти має бути поступовим / Р. Сабадишин // Медичний вісник [Електронний

ресурс]. — 2008. — 23 січ. — Режим доступу : medvisnyk.org.ua/content/view/1614/33.

N. Dub

**DEVELOPMENT BASES OF HIGHER NURSING EDUCATION
IN UKRAINE**

Theoretical principles and practical approaches to optimization of the system of public administration of nurses' preparation in Ukraine are analysed. Specific features of higher nursing education, its aim and tasks are highlighted. The role of public administration in effective development of nursing is emphasized.

Key words: nursing, higher education, public administration, Bologna Declaration.